

13. Рішення господарського суду Одеської області від 28 липня 2014 р. по справі № 916/1771/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: reyestr.court.gov.ua
14. Рішення Одеського апеляційного господарського суду від 26 квітня 2011 р. по справі № 28/136-10-4530 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: reyestr.court.gov.ua
15. Рішення господарського суду Львівської області від 19 липня 2012 р. по справі № 5015/2116/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: reyestr.court.gov.ua
16. Рішення Одеського апеляційного господарського суду від 5 жовтня 2010 р. по справі № 29/107-10/2362 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: reyestr.court.gov.ua
17. Шиткина И. С. Холдинги. Правовой и управленческий аспекты [Электронный ресурс] / И. С. Шиткина. – М.: «Городец-издат», 2003. – 368 с. – Режим доступа: <http://www.lawmix.ru/commlaw/1723>.
18. Григораши И. В. Зависимые юридические лица в гражданском праве: опыт сравнительно-правового исследования / И. В. Григораши. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 184 с.
19. Об акционерных обществах: Федеральный закон от 26 декабря 1995 г. № 208 – ФЗ [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.consultant.ru/popular/stockcomp/29_1.html#p149
20. Об обществах с ограниченной ответственностью: Федеральный закон от 8 февраля 1998 г. № 14 – ФЗ [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_17819/.
21. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – М.: Статут, 2000. – 411 с.
22. Резнікова В. В. Зловживання правом: поняття та ознаки / В. В. Резнікова // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1. – С. 31–35.
23. Шиткина И. С. Холдинги: Правовое регулирование экономической зависимости. Управление в группах компаний / И. С. Шиткина. – М.: Волтерс Клувер, 2008. – 552 с.

Н. В. Щербакова

доцент кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету,
канд. юрид. наук, доцент

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ СКЛАДНОЇ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Ключові слова: реорганізація юридичних осіб, складна реорганізація, форми реорганізації, організаційно-правова форма, перетворення.

У суб'єктів господарювання постійно виникає об'єктивна необхідність оптимізації системи функціонування та управління підприємства, забезпечен-

ня ефективного розподілу та використання ресурсів, підвищення конкурентоздатності виготовленої продукції. Одним із ефективних заходів, що забезпечує зазначені процеси, є вчасне проведення реорганізації в різних її формах, залежно від тих завдань, які постають перед суб'єктом господарювання на певному етапі його діяльності, зокрема проведення складної реорганізації.

Можливість проведення складної реорганізації, тобто з одночасним застосуванням різних форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення) чи різних організаційно-правових форм юридичних осіб під час перетворення або одночасним поєднанням і різних форм реорганізації, і організаційно-правових форм – чинним українським законодавством не передбачено.

Дослідженням питань складної реорганізації господарських організацій займається багато вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема О. Бакуліна, А. Глушецький, Д. Жданов, О. Кібенко, С. Макаров, В. Мозолін, Д. Степанов, Т. Телюкіна, А. Чувілін, І. Шиткіна, Ю. Юркевич, А. Юденков та ін. Втім ще й досі в науковій літературі не вироблено однозначного підходу щодо можливості, порядку та особливостей проведення складної реорганізації.

Метою статті є визначення поняття складної реорганізації, встановлення напрямів удосконалення законодавства з питань складної реорганізації юридичних осіб шляхом внесення відповідних змін та доповнень в чинне законодавство.

У науковій літературі застосовуються різні поняття для позначення досліджуваного явища, а саме: «складна реорганізація», «змішана реорганізація» та «поєднана реорганізація», які мають різне змістовне навантаження.

Так, на думку О. Р. Кібенко, під складною реорганізацією слід розуміти поєднання декількох форм реорганізації (наприклад, товариство з додатковою відповідальністю до товариства з обмеженою відповідальністю з перетворенням останнього на акціонерне товариство) [1, с. 379–380]. У свою чергу під змішаною реорганізацією Ю. Юркевич розуміє реорганізацію, в якій беруть участь або при проведенні якої виникають юридичні особи іншої організаційно-правової форми, тобто одночасно із перетворенням використовуються інші способи припинення юридичних осіб, наприклад, а) злиття юридичних осіб різних організаційно-правових форм, оскільки в такому разі принаймні щодо однієї з них відбувається додатково ще й перетворення; б) приєднання до юридичної особи іншої організаційно-правової форми; в) поділ юридичної особи, в результаті якого хоча б один з її правонаступників утворюється в іншій організаційно-правовій формі, ніж юридична особа-правопередник [2, с. 170].

В російській юридичній літературі, зокрема в підручнику «Корпоративне право» за редакцією І. С. Шиткіної, змішана реорганізація передбачає можливість поділу чи виділу товариства, які відбуваються одночасно із злиттям чи приєднанням, що впливає із Закону РФ «Про акціонерні товариства» (ст. 19.1.), де прямо така можливість передбачена [3, с. 325–326]. Втім автори цього ж підручнику, зокрема О. Є. Молотніков [3, с. 327], ставить питання щодо можливої участі в реорганізації юридичних осіб різних організаційно-правових форм, наприклад, приєднання товариства з обмеженою відповідальністю до акціонерного товариства. Цікавим видається останнє дослідження в цьому напрямі, враховуючи зміни до Цивільного кодексу РФ (далі – ЦК РФ), які внесені з 01.09.2014 року. Так, важливими новелами ЦК РФ в частині реорганізації юридичних осіб стали наступні види реорганізації, які називають в юридичній літературі – змішана (реорганізація юридичних осіб різних організаційно-правових форм) та поєднана (реорганізація із поєднанням кількох її форм), крім того, вважається за можливе одночасне застосування і змішаної, і поєднаної реорганізації [4].

Аналіз наукових досліджень з питань так званої складної реорганізації юридичних осіб свідчить про те, що, по-перше, на теоретичному рівні ще не доопрацьовано понятійний апарат з цього питання, а саме не визначено поняття змішаної, складної або поєднаної реорганізації; по-друге, важливе значення набуває змістовне навантаження вказаних понять та відповідна процедура проведення зазначених видів реорганізації.

У вітчизняній та російській науковій літературі висловлюються різні думки з приводу проведення складної реорганізації. Так, одні автори (О. Бакуліна [5, с. 98], А. Чувілін [6, с. 39]) вважають не припустимим введення змішаної реорганізації, пояснюючи це, по-перше, відсутністю відповідного правового регулювання, по-друге, ускладненістю і без того складної процедури проведення реорганізації в будь-якій формі. Інші вчені (М. Телюкіна [7, с. 102], Д. Жданов [8, с. 23], А. Глушецький [9, с. 24], В. Мозолін, А. Юденков [10, с. 76], Д. Степанов [11, с. 46, 49]) – схиляються до можливості застосування такої ускладненої процедури. В обґрунтування такої точки зору автори (Д. В. Жданов [8, с. 23], С. А. Макаров [12, с. 93]) вказують на те, що можливість застосування змішаної реорганізації фактично виходить із загальнодозвільного принципу «що прямо не заборонено законом, – те дозволено». Втім слід погодитися із висловленою в юридичній літературі думкою про те, що не можна в даній ситуації виходити із загальнодозвільного принципу, оскільки припинення юридичних осіб пов'язане також з діяльністю державного реєстратора, який

як державний службовець при державній реєстрації припинення юридичних осіб повинен діяти виключно в межах та порядку, передбачених законом, що регулює вказані правовідносини [2, с. 171; 1, с. 379].

Перш ніж запропонувати напрями вдосконалення законодавства з приводу введення такої складної процедури реорганізації, убачається доцільним проаналізувати її складові, а саме змістовне навантаження. Враховуючі вищенаведений аналіз наукової літератури з цього питання, слід зазначити, що складна реорганізація юридичних осіб включає, по-перше, здійснення реорганізаційних процедур із застосуванням різних організаційно-правових форм юридичних осіб і, по-друге, поєднання різних форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення).

Для цього необхідно проаналізувати норми законодавства, які регулюють питання перетворення юридичних осіб, оскільки під перетворенням розуміється зміна саме організаційно-правової форми (ст. 108 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [13]).

Загальні питання перетворення юридичних осіб передбачено ст. ст. 106, 107, 108 ЦК України. Втім ЦК України та Господарський кодекс України (далі – ГК України) [14] закріплюють певні обмеження щодо можливості перетворення різних видів підприємницьких товариств. Так, в ЦК України передбачено, що товариство з обмеженою відповідальністю (товариство з додатковою відповідальністю) може перетворитися лише в акціонерне товариство або виробничий кооператив (ч. 2 ст. 150); повне товариство може перетворитися на інше господарське товариство (ч. 1 ст. 132); командитне товариство в свою чергу може перетворитися лише на повне товариство (ч. 1 ст. 139). В ГК України в ч. 1 ст. 109 вказується на можливість перетворення виробничого кооперативу в підприємство інших форм господарювання.

Законом України «Про акціонерні товариства» [15] встановлені більш детальні правила з приводу перетворення акціонерних товариств, де чітко закріплено норму, відповідно до якої акціонерне товариство може перетворитися лише на інше господарське товариство або виробничий кооператив (ст. 87). Крім того, названий Закон фактично унеможлиблює проведення складної реорганізації. Про це свідчать наступні норми, які регулюють відносини реорганізації в різних формах: злиття, приєднання, поділ та виділ (ч. 1 ст. 83, ч. 1 ст. 84, ч. 1 ст. 85, ч. 1 ст. 86). Зокрема, акціонерним товариствам забороняється здійснювати процедуру: 1) приєднання до будь-якого іншого виду товариства, окрім акціонерного товариства; 2) злиття із іншим господарським товариством, окрім акціонерного товариства; 3) поділу на будь-які інші господарські това-

риства, окрім акціонерних товариств; 4) виділу будь-якого іншого господарського товариства, окрім акціонерного товариства. Тобто із зазначеного слідує, що законодавець чітко забороняє акціонерним товариствам брати участь в реорганізаційних процедурах (таких як злиття, приєднання, поділ, виділ) шляхом застосування інших організаційно-правових форм, окрім перетворення акціонерного товариства. Подібні обмеження встановлено і в Порядку здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання, затверженому рішенням НКЦПФР України № 520 від 09.04.2013 року (абз. 3, 4 п. 9), (абз. 2 п. 10), (абз. 2 п. 11), (абз. 2 п. 12) [16].

Таким чином, аналіз законодавства про реорганізацію підприємницьких товариств дозволяє дійти наступних висновків. По-перше, для акціонерних товариств встановлено додаткові обмеження не тільки щодо можливих моделей реорганізаційних процедур шляхом перетворення, але й шляхом застосування інших форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ). По-друге, для підприємницьких товариств встановлені чіткі моделі можливих процедур реорганізації шляхом перетворення, втім залишається відкритим питання, а саме не врегульованим на законодавчому рівні – щодо можливості застосування в одній процедурі реорганізації декількох її форм.

З цього приводу доцільно звернутися до законодавства зарубіжних країн (США, Франції, Німеччини, Швейцарії, Бельгії) [17, с. 4–5], де проведення складної реорганізації юридичних осіб передбачено на законодавчому рівні і активно застосовується на практиці, зокрема під час проведення реорганізації у формі поділу із одночасним застосуванням таких форм як приєднання та перетворення або злиття та перетворення. Важливість запровадження таких реорганізаційних процедур обумовлена ще й євро-інтеграційними кроками нашої держави, насамперед, Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, положення якої в сфері законодавства про компанії та корпоративне управління (глава 13) [18, с. 11–112] ставить на меті приведення регулювання діяльності корпорацій до вимог міжнародних стандартів та поступового зближення з правилами ЄС.

Крім того, корисним може стати досвід проведення складної реорганізації юридичних осіб в РФ, де це питання вже було втілено спочатку відносно акціонерних товариств в Законі РФ «Про акціонерні товариства» [19] від 26.07.2006 року № 146-ФЗ в ст. 19.1 «Особливості поділу або виділу товариства, які здійснюються одночасно із злиттям або із приєднанням»¹, а потім

¹ Стаття 19.1 введена в дію Федеральним законом від 27 липня 2006 р. N 146-ФЗ // Собрание законодательства

щодо всіх юридичних осіб із певними обмеженнями в ЦК РФ [20] від 05.05.2014 року № 99-ФЗ в п. 1 ст. 57 «Реорганізація юридичних осіб» (редакція якої набрала чинності з 01.09.2014 року).

До недавнього часу реорганізація юридичних осіб різної організаційно-правової форми в РФ була неможливою, а законодавство, яке діяло до 1 вересня 2014 року, дозволяло реорганізацію юридичних осіб лише тільки однієї організаційно-правової форми, що значно збільшувало строки проведення реорганізації та пов'язані із нею витрати. Наразі ситуація змінилася та значно розширилися можливості реструктуризації бізнесу для суб'єктів господарювання.

Так, в п. 1 ст. 19.1² Закону РФ «Про акціонерні товариства» зазначено, що рішенням загальних зборів акціонерів про реорганізацію товариства в формі його поділу або виділу може бути передбачено відносно одного або декількох товариств, які створюються шляхом реорганізації в формі поділу або виділу, *положення про одночасне злиття* створюваного товариства з іншим товариством або іншими товариствами, чи *про одночасне приєднання* створюваного товариства до іншого товариства. В цьому випадку реорганізація здійснюється відповідно до положень ст.ст. 15–19 Закону РФ «Про акціонерні товариства», якщо інше не встановлено даною статтею.

В свою чергу в абз. 2 п. 1 ст. 57 ЦК РФ встановлено, що допускається реорганізація юридичної особи із одночасним поєднанням різних її форм, передбачених абз. 1 вказаного пункту, тобто злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення. Абзацом 3 цього ж пункту зазначається, що допускається реорганізація за участі двох або більше юридичних осіб, в тому числі створених в різних організаційно-правових формах, якщо даним Кодексом або іншим законом передбачена можливість перетворення юридичної особи однієї із таких організаційно-правових форм в юридичну особу іншої із таких організаційно-правових форм.

Таким чином, як убачається із зазначеного вище, головною новелою ЦК РФ в частини реорганізації юридичних осіб стала поява двох видів реорганізації: змішаної (реорганізація юридичних осіб різних організаційно-правових форм) та поєднаної (реорганізація юридичних осіб із поєднанням декількох її форм). При цьому допускається одночасне застосування як змішаної,

Российской Федерации. – 2006. – № 31. – Ст. 3445.

² Положення даної статті (в редакції від 27.07.2006 року № 416-ФЗ) про реорганізацію акціонерних товариств не застосовуються до реорганізації акціонерних товариств, рішення яких були прийняті загальними зборами акціонерів до введення в дію Федерального закону від 27.07.2006 року № 146-ФЗ. Реорганізація таких акціонерних товариств відбувається в порядку та на умовах, які затверджені загальними зборами акціонерів вказаних товариств, і відповідно до положень законодавства РФ, які діяли на дату прийняття загальними зборами акціонерів товариств рішень про реорганізацію (ст. 2 ФЗ від 27.07.2006).

так і поєднаної реорганізації (тобто реорганізація юридичних осіб різних організаційно-правових форм із поєднанням декількох форм реорганізації).

На підставі викладеного вважаємо доцільним запровадити механізм складної реорганізації юридичних осіб шляхом встановлення в законодавстві відповідних правил, процедур і обмежень щодо можливих реорганізаційних процедур.

По-перше, під складною реорганізацією юридичних осіб слід розуміти процедуру одночасного застосування різних організаційно-правових форм юридичних осіб та поєднання різних форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення).

По-друге, доцільно передбачити можливість і процедуру проведення змішаної реорганізації (із поєднанням декількох її форм), поєднаної реорганізації (за участі юридичних осіб різних організаційно-правових форм), складної реорганізації (із одночасним використанням елементів змішаної та поєднаної реорганізації) із виокремленням її основних етапів. Для цього необхідно передбачити в ЦК України (в ст. 104) можливість проведення: (1) реорганізації з одночасним застосуванням різних її форм (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення); (2) реорганізації за участі двох або більше юридичних осіб, створених в різних організаційно-правових формах у разі, якщо законом передбачена можливість перетворення юридичної особи однієї із таких організаційно-правових форм в юридичну особу іншої із таких організаційно-правових форм та (3) реорганізації з одночасним застосуванням різних її форм та за участі юридичних осіб різних організаційно-правових форм.

По-третє, потрібно переглянути можливі моделі перетворення юридичних осіб різних організаційно-правових форм, враховуючи законодавчі обмеження³ (ч. 1 ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства», ч. 2 ст. 150, ч. 1 ст. 132, ч. 1 ст. 139 ЦК України, ч. 1 ст. 109 ГК України) та узгодити із відповідними можливими схемами застосування складної реорганізації.

По-четверте, слід виключити норми, які забороняють акціонерним товариствам проводити реорганізацію із іншими видами підприємницьких товариств, зокрема ч. 1 ст. 83, ч. 1 ст. 84, ч. 1 ст. 85, ч. 1 ст. 86 Закону України «Про акціонерні товариства».

Запровадження на законодавчому рівні такої процедури як складна реорганізація має важливе практичне значення, оскільки її застосування є вкрай

³Необхідно враховувати законодавчі обмеження – участь в процесі реорганізації різних організаційно-правових форм припустима тільки у випадку, якщо законом дозволено перетворення юридичних осіб різних організаційно-правових форм одна в одну. Наприклад, процедура злиття товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерного товариства повністю відповідає чинному законодавству, оскільки ці організаційно-правові форми можливо перетворювати одну в одну (ч. 1 ст. 87, ч. 2 ст. 150 ЦК України).

необхідним під час реструктуризації складних юридичних осіб, таких як: господарські об'єднання (корпорації, концерни, консорціуми, асоціації), холдинги, тощо. Також це дозволить учасникам суб'єктів господарювання передавати активи від одного господарюючого суб'єкта до іншого, мінімізуючи трудові, фінансові, податкові ресурси, а також сприятиме більш ефективному захисту законних прав та інтересів учасників (акціонерів), суб'єкта господарювання (учасника реорганізаційних відносин) та його кредиторів.

1. Кібенко О. Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Серія «Юридичний радник» / О. Р. Кібенко. – Х.: Страйд, 2005. – 432 с.

2. Юркевич Ю. Проблеми правового регулювання перетворення юридичних осіб / Ю. Юркевич // Вісник Львівського університету. Серія Юрид. – 2009. – Вип. 48. – С. 166–176.

3. *Корпоративное право: учебный курс: учебник* / отв. ред. И. С. Шиткина. – М.: КНОРУС, 2011. – 1120 с.

4. *Обзор проекта Федерального Закона «О внесении изменений в Федеральный Закон «Об акционерных обществах» и Федеральный Закон «Об обществах с ограниченной ответственностью» (в части приведения положения о реорганизации хозяйственных обществ в соответствие с новой редакцией главы 4 ГК РФ)»* [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://nplaw.ru/work/obzor-proekta-izmenenij-po-korporativnym-reorganizacijam>

5. Бакулина Е. В. Совершенствование правового регулирования реорганизации хозяйственных обществ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Е. В. Бакулина. – М., 2004. – 216 с.

6. Чувилин А. Реорганизация акционерных обществ / А. Чувилин // Закон. – 1997. – № 5. – С. 38–39.

7. Телюкина М. В. Комментарий к Федеральному закону «Об акционерных обществах» (постатейный) / М. В. Телюкина. – М.: Волтер Клувер, 2005. – 638 с.

8. Жданов Д. В. Реорганизация акционерных обществ в Российской Федерации / Д. В. Жданов. – М.: Лекс-книга, 2002. – 302 с.

9. Глушецкий А. А. Реорганизация АО: процедура осуществления / А. А. Глушецкий // Экономика и жизнь. – 1998. – № 8. – С. 24.

10. Мозолин В. П. Комментарий к Федеральному закону «Об акционерных обществах» / В. П. Мозолин, А. П. Юдинков. – М.: Норма, 2003. – 411 с.

11. Степанов Д. Формы реорганизации коммерческих организаций: вопросы законодательной реформы / Д. Степанов // Хозяйство и право. – 2001. – № 4. – С. 43–53.

12. Макаров С. А. Общество с ограниченной ответственностью как субъект гражданского права: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Макаров Сергей Александрович. – Саратов, 2004. – 207 с.

13. *Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 р.* // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

14. *Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р.* // Відомості Верховної України. – 2003. – № 178. – Ст. 144.

15. *Про акціонерні товариства*: Закон України від 17 вересня 2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50, № 50–51. – Ст. 384.

16. *Порядок здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання*: Затверджено рішенням НКЦПФР України від 9 квітня 2013 р. № 520 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 41. – Ст. 1493.

17. *Tax Law Design and Drafting (volume 2; International Monetary Fund: 1998; Victor Thuronyi, ed.) Chapter 20, Taxation of Corporate Reorganizations – p. 4–5* [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <https://www.imf.org/external/pubs/nft/1998/tlaw/eng/ch20.pdf>

18. *Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління (Звіт підготовлений у рамках проекту «Економічний компонент Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: професійний аналіз та публічна дискусія»)* / під ред. І. Бураковського та В. Мовчан. – К.: Інститут економічних досліджень і політичних консультацій, 2014. – 141 с.

19. *Об акционерных обществах*: Закон РФ от 26 декабря 1995 г. № 208-ФЗ (по состоянию на 01.01.2015 г.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://docs.cntd.ru/document/9000108>

20. *Гражданский кодекс РФ часть первая* от 30 ноября 1994 г. N 51-ФЗ (по состоянию на 05.05.2014 г.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: // http://base.garant.ru/10164072/4/#block_1004